

OPREDELITEV IN VRSTE ODKLONSKEGA VEDENJA

1) KONFORMNOST in ODKLONSKOST

- ujetost v mrežo pravil (zaželjeno-nezaželjeno, dovoljeno-prepovedano)

Norme določajo, kaj je v neki družbi **konformno** in kaj **odklonsko** (oz. *deviantno*)

Zakaj se podreujemo normam? Zato, ker so:

- ponotranjene;
- naučili smo se, kaj je za nas prikladnejše;
- prisotne so družbene institucije, katerih cilj je odvrčanje od kršenja.

KONFORMIZEM – prilagajanje posameznika določeni družbeni skupini; ravnanje v skladu s pravili =>

konformno ravnanje = upoštevanje pravil

Kaj pa ODKLONSKOST? (vse, kar odstopa od konformnosti)

2) DEFINICIJA: odklonsko je vsako ravnanje, delovanje, ki krši družbene norme in s tem odstopa od pričakovanj in zahtev neke družbe ali družbene skupine.

V grobem delimo tri vrste odklonskosti:

- a) kršenje neformalnih norm
- b) kriminaliteta (ogrožanje obstoječega reda)
- c) 'izjemno' ravnanje

3) Dojemanje in opredeljevanje odklonskosti je VEDNO družbeno in kulturno pogojeno. Odvisno je od naslednjih okoliščin:

- 1) KJE?
- 2) KDAJ?
- 3) KDO?
- 4) konkretne okoliščine

4) Različni teoretični pristopi pri pojasnjevanju odklonskosti (35):

A) biološke teorije odklonskosti (36)

Cesare Lombroso – *Delikventni človek*:

- + posebni znaki (anatomski, fiziološki, psihični);
- + določene telesne značilnosti;
- + možnost kasnejše spremembe v delovanju možganov;
- + posebnosti ženske-zločinke.

Ugovori:

- vnaprejšnja stigmatiziranost;
- vprašanje vzorca;
- vprašljiv obstoj t.i. "zločinskih genov"

Te raziskave so še vedno aktualne, iščejo pa **genske predispozicije** za odklonskost.

B) (SOCIALNO)PSIHOLOŠKE TEORIJE (36)

Odklonskost je posledica **neustrezne primarne socializacije**:

- 1) če so starši odklonski, je zelo velika verjetnost, da bodo tudi otroci;
- 2) do odklonskosti pride zaradi pomanjkanja materine ljubezni – ni občutka krivde
- 3) neustrezne družinske razmere (ločeni starši, alkoholizem, nasilje,...)

B₂) PSIHOANALIZA – Sigmund Freud, 1856-1939

zločinsko vedenje je rezultat premočnega nadjaza, ki povzroča neznosne občutke krivde, zločin pa razreši to notranjo travmo. Žrtev potem čuti olajšanje ob kaznovanju.

C) SOCIOLOŠKE TEORIJE ODKLONSKOSTI

Temeljna razlika med psihološkimi in sociološkimi teorijami:

psihologi – osebnostne značilnosti posameznikov

sociologi – družbena pogojenost posameznikov v družbi

⇒ FUNKCIONALISTIČNE RAZLAGE ODKLONSKOSTI

Emile Durkheim, 1858-1917

Splošno: posameznika **ne ženejo** individualni motivi in koristi;

- družba je realnost **posebne vrste**, ki je pred in nad posamezniki;
- nujni pogoj **integriranega** družbenega življenja je **družbena solidarnost**;

- družbena solidarnost temelji na »**kolektivni zavesti**« (družbeni realnosti);
- kol. zavest sestavljajo **družbena dejstva**: prepričanja, ideje, vrednote, norme,..., ki **so skupne** vsem pripadnikom družbe;
- kol. zavest je ključni del individualne zavesti posameznikov;
- zaradi različnih vplivov družbenega okolja se pri vseh posameznikih kol. zavest ne odraža enako;
- zaradi tega je v vsaki družbi vedno nekaj posameznikov, ki kršijo družbene norme.

Odklonskost po Durkheimu (37):

- je **univerzalno in nujno družbeno dejstvo**;
- je **normalen vidik družbenega življenja**;
- je **pozitivna in funkcionalna**;
- prispeva k **utrjevanju kolektivne zavesti in družbene solidarnosti**;
- **utrjuje konformnost večine**;
- **omogoča družbene spremembe**;

Kadar pa je **odklonskosti** in sprememb v družbi **preveč**, pride v družbi do stanja anomije. **ANOMIJA** je družbeno stanje, ko veljavne družbene vrednote in norme ne veljajo več, oziroma jih posamezniki ne doživljajo kot smotrne in zavezujoče, prav tako pa se niso pripravljene ravnati v skladu z njimi.

Robert Merton, 1910-2003

Splošno:

- strukturna napetost in anomija kot vzrok odklonskosti;
- za obstoj družbe je potrebno **soglasje glede temeljnih vrednot**;
- v družbi obstajajo predpisani pogoji in načini doseganja **temeljnih družbenih ciljev**;
- po Mertonu se anomija pojavi, ker je v družbi **prevelik poudarek na vrednotah** (npr. finančnem uspehu), **ni pa dovolj sredstev** za njihovo doseganje (slabša pozicija za doseganje);
- **dostop do sredstev** omogoča šolanje, delo, varčnost,...;
- razkorak med družbeno zaželenimi cilji in sredstvi povzroča **strukturno napetost**;
- odziv posameznikov na stanje strukturne napetosti je **prilagoditev (adaptacija)** na enega od naslednjih petih načinov:
 - konformizem; cilji (+) , sredstva (+)
 - inovatorstvo; cilji (+) , sredstva (-)
 - ritualizem; cilji (-) , sredstva (+)
 - ubežništvo; cilji (-) , sredstva (-)
 - uporništvo; novi cilji, nova sredstva

⇒ TEORIJA ODKLONSKE SUBKULTURE

- kritika Mertonove teorije;
- odklonskost **NI individualna** reakcija na družbeno izkušnjo, ampak **JE kolektivna**;
- pri Mertonu je vprašljiva predpostavka o skupnih vrednotah;

Teor. odkl. subk. odklonskost razume kot rezultat nasprotja oziroma konflikta med **dominantno kulturo** (in njenimi vrednotami) ter **subkulturnimi vrednotami**.

"**statusna furstracija**" – mladi fantje iz delavskega razreda zaradi nizkega položaja ne morejo doseči ciljev, zato oblikujejo norme in vrednote **nasprotne** dominantnim normam in vrednotam – kradejo, da kradejo in ne zaradi materialnih koristi;

⇒ TEORIJA OZNAČEVANJA – ETIKETIRANJA

- interakcionistična teorija (39);
- prejšnje teorije se ukvarjajo predvsem z nižjimi sloji, zaradi statistično visoke prisotnosti pri kriminalnih dejanjih;
- odklonskost kot objektivno dejstvo **ne obstaja** ! ;
- neko dejanje je odklonsko, ker je v interakciji med posamezniki **označeno kot** odklonsko;
- odklonske posameznike označijo (**etiketirajo**) nosilci družbenega nadzora => pomemben je **proces označevanja**;
- ločimo **primarno** in pa **sekundarno** odklonskost:
 - primarna – vsak kdaj prekrši norme, neodkrita odkl.;
 - sekundarna – odklonskost, ki temelji na predhodni oznaki;
- družba proizvaja odklonskost, označeni pa so le nekateri – posamezniki iz ekonomsko in socialno šibkejših skupin;
- formalni družbeni nadzor je bolj usmerjen k tem kategorijam ljudi

⇒ KONFLIKTNA TEORIJA

- poudarek na **družbeni moči**;

Zakone pišejo tisti, ki imajo družbeno moč in VSE, kar ogroža interese le-teh, je označeno kot odklonsko.

NOBEN zakon ni izraz obče volje in če se uporablja, se uporablja **selektivno** – nikoli ne prizadene interesa vladajočih.

Med organiziranim zločinom in oblastjo je vedno tesna povezava, zato je vsaka 'vojna proti kriminalu' zgolj sipanje peska v oči.

Kriminal »belih ovratnikov« naredi več ekonomske škode, se ga pa skoraj ne preganja.

⇒ (ponovno FUNKCIONALIZEM)

DRUŽBENE FUNKCIJA ODKLONSKOSTI:

Durkheim – zločin (odklonskost) je neizogiben del življenja in prispeva k funkcioniranju družbe. Kako?

- a) zagotavlja družbene spremembe;
- b) utrjuje konformnost;
- c) je varnostni ventil (omogoča izražanje nezadovoljstva);
- d) opozarja na družbene probleme;
- e) daje delo veliko ljudem (!)
- f) vedno da 'grešnega kozla' – stalnega krivca za vse težave v družbi.

DRUŽBENI NADZOR

- cilj d.n. je obvladovanje človekovega vedênja.

FORMALNI DRUŽBENI NADZOR

- temelji na pravu;
- prepovedana ravnanja so vnaprej znana;
- sankcija tudi.
- Izvajajo ga specializirane institucije in
- nadzor izvaja profesionalno izšolan kader.

kazen v f.d.n.:

- v tradicionalnih družbah je šlo za povračilo in maščevanje;
- v moderni družbi gre bolj za resocializacijo posameznikov.

institucije f.d.n.: zapori, CSD-ji, psihiatrične ustanove, stroka

delovanje in (ne)učinkovitost f.d.n.(41):

- konfliktni teoretiki trdijo, da je f.d.n. sredstvo vladajočega razreda za nadzorovanje in discipliniranje podrejenih;
- najbolj intenzivno se izvaja med najnižjimi socialnimi sloji;
- interakcionisti trdijo, da posamezniki od institucij f.d.n. dobijo trajno stigmo;
- postopki zoper storilce so dolgotrajni, potratni in neučinkoviti;
- žrtve pogosto ne zaupajo organom f.d.n.;
- sankcije ne dajejo vidnih rezultatov (začaran krog).

NEFORMALNI DRUŽBENI NADZOR (42)

- temelji na nenapisanih pravilih;
- poteka med ljudmi v vsakdanjem življenju;
- panopticism;
- posameznik je hkrati v vlogi nadzorovalca in nadzorovanega;
- sankcije so neformalne (poleg negativnih še pozitivne);
- sredstvo n.d.n. so tudi množični mediji.